Бүгү чурттарның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 154 (9528) | Среда, июль 3, 1974 чыл | 1925 чылда тудезилеттинген. | Өртээ 2 кеп.

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир перспективада Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле эртем-практиктиг конференция

Дүүн Кызылга Политиктиг чырыдышкын бажыңынга эртем-практиктиг конференция ажылдап эгелээн. Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң дугайында айтырыгларны сайгарып көрүүге турасказаткан бо конференцияда хөй кижи чыылган. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының эртемденнери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрпланнарының, министерстволарының, ведомстволарының эрыысалгалыг ажылдакчылары, республиканың партия, совет, план база ажыл-агый органнарының удуртукчу ажылдакчылары, будүрүлгелериниң мурнакчыдары дээш нинтизиби-ле 500 ажыг кижи ук конференцияның ажылында киржип турар.

Чырыдышкын бажыңының фойезинде болгаш өскө-даа өрээлдеринде делгелгелерни дерип турган. Тываның улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүлдезин болгаш келир үеэзин көргүскен таблицалар, диаграммалар, Кызыл, Ак-Довурак, чаа Шагаан-Арыгның келир үеэзин көргүскен макеттер чыылганнарның кичээнгейин хаара тудуп турар.

Конференция бодунуң ажылын 10 шакта эгелээн. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының үлеттүр будүрүлгезин организастаар болгаш экономика институдунуң директору, ССРЭ-ниң ЭА-ның корреспондент-кежигүнү **А. Г. Аганбегян** конференцияны ажыткан, СЭКП Тыва обкомунуң биргү секретары **Г. Ч. Ширшинге** сөс берген.

Г. Ч. Ширшин республиканың ажылчы чоннарының өмүнээзинден конференцияның киржикчилеринге изиг байырны чедирип, оларның ажылынга чедишкиннерни күүсүп, Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының амыы болгаш келир үеэзи хөгжүлдезиниң кол-кол айтырыгларына доктааган.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин шиитпирлерин, ылаңгыя тоску беш чылдың тодарадыкчы чылының планны онааллаларын, бедиткен хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседи дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта кажаңгызыдан артык калбарган үеде бо конференция болуп эртип турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединге чоокта чаа болуп эрткен соңгулда болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин соңгулда мурнуда кылган чугаазы база партия ТК-ның бүгү соңгукчуларга Кыйгырыы бүгү чурттуң ажылчы чоннары-биле бир дөмей, Тываның ажыл-ишчилерни чаа-чаа чедишкиннерге сорук киргген.

Совет Эвилелиниң ажы-дунма өг-бүлезинге бактаан киргениниң үжен чылын бо күзүн демдеглээр. Совет Тыва Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкынының ажызында кайгамчык улуг чедишкиннерни чедип ап турар.

Бистиң республика аграриндустриалдыг республика апарган. 1944—1973 чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйның нинти продукциязының хемчээли 19 катап, а үлетпүрүүн — 47,5 катап өскен. Тываның ажылчы чоннарының амыдыралында социал-политиктиг улуг чаартылгалар болган. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның чоонуң саны ийи катап өскен, ажылчын аңны тургустунган. Оларның улуг-хуузу республиканың бүгү чоонуңа хамаарыштыр алырга 50 хуу, а үнелезин чоңга хамаарыштырарга —61 хуу боон турар. Улус өөредилгези, культура болгаш уруглар албан черлери калбак хөгжүлдеги алган. 10 муң чурттакчыга онаштыр үлгыра бисте 2400 школачы, 200 ажыг студент бар, ол дээрге Герман Федеративти Республика, Франция дээн ышкаш сайзырангай капиталистиг күрүнелериннден хөй боон турар.

Беш чылдың планныг онааллаларын амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык боттуг чедишкиннер чедип алдыныг турар. Эрткен үш чылдарның дургузунда үлетпүр будүрүлгезиниң хемчээли 35,7 хуу, а куш-ажылдың будүрүмчүлүү 25,3 хуу өскен, 220 млн. рубльдин капитал салышкынны шиңгээттинген. Үш чылдарда күрүнеге сатkан тараның хемчээли 73 хуу, эштин—15 хуу, сүттүү—14 хуу, дүктүү—7,5 хуу өскен.

Республиканың ажыл-агыйының амыы хөгжүлдезин тодаргай анализтээш, эш Г. Ч. Ширшин ооц келир үеэзиниң чамдык айтырыгларына доктааган. Турар черинің, агаар-бойдузунуң болгаш оон-даа өскө онзагай байдалдарының уламыдан Тыва АССР кожа турар область, крайларның деңнелинге четпейн турар. Ынчангаш Тываның келир үеэдеги хөгжүлдезиниң айтырыгларын сайгарар бо конференция улуг ужур-дузалыг. Чурттуң чөөн талакы районнарын, оларның аразында Тыва АССР-ниң будүрүкчү күштерин хөгжүдер талазы-биле партия болгаш чазактың хүлээп алгылаан документилерин экономиканы, культура амыдыралды моон ыпай эртемге үндезилеп хөгжүдериниң кол айтырыгларын, сүмелерин ажылдап кылырыга улуг ужур-дузалыг боон турар.

Экономиканың эрги адырларын сайзыраңгайжыдарыга, чаа адырларны тургузарыга таарымчалыг аргалар, курлавырлар бисте бар. Ынчангаш конференцияның хол сорулгазы болза республиканың будүрүкчү күштерин улам сайзыраңгайжыдарының хол угланышкынарын ажылдап ылыры болур. Тываның хөгжүлдезин чурттуң өске районнарының хөгжүлдези-биле сырый холбаштырарын онзалап демдеглээш, Г. Ч. Ширшин хөмүрдаш, даг-дүгү, өңүг металлдар үлетпүрлерин база көдээ ажыл-агыйның адырларын шапкын хөгжүдерининг айтырыгларына доктааган.

«Тыва АССР-ниң хөгжүлдезиниң келир үеэдеги социал-экономиктиг айтырыгы» деп илеткелди ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү **А. Г. Аганбегян** кылган.

— Конференцияның киржикчилериниң мурнунда улуг сорулга салдынган. Чурттуң кайы-бир экономиктиг районунуң республиказының, крайының, областының келир үеэдеги хөгжүлдезиниң айтырыгларын шиитпирлээри дээрге-ле, ону бүгү-эвилел масштабы-биле сырый холбаары болур—деп ол чугаазын эгелээн.

Бистер будүрүкчү күштерниң шапкын хөгжүлдезиниң үеэзинде чурттап турар бис. Үениң хол негелдези—будүрүлге чорудулгазының ажыктыын бедидери дээш шимчээшкин апарган.

Чурттуң чөөн талакы районнарының келир үеэдеги хөгжүлдезинге хамаарыштыр эртем-практиктиг конференциялар сөөлгү үеде удаа-дараа эртип турар. Ол чыыштарга Тываның дугайында айтырыгларны базала чугаалажып турар. Эртемнер академиязының Сибирь салбыры чөөн талакы районнарның барык 2000 чылга чедир хөгжүлдезиниң эйтырыгларын ажылдап кылган.

Онгу беш чылдың онзагай түүлү болза, чурттуң чөөн талакы районнарын шапкын хөгжүдери, ылаңгыя чоннуң ажылдаарынга, чурттаарынга эң таарымчалыг байдалдарны тургузары болур. Ынчангаш Сибирьге кижи күүнүң курлавыры арбыдаар, оон эгээртинмес байлаан шиңгээдиринге таарымчалыг байдалдар тургустунар.

Тыва бодунуң онзагай байдалдарының уламыдан кожаларындан хожудап турар. Ылаңгыя үлетпүр будүрүлгези чаа-ла хөгжүп орар. Ынчангаш электротехниканың, будүрүлгениң, даңзы өөредилге черлериниң, тудуг базазының комплекстерин республикага тургузары чугула. Келир үеде электроэнергия чедишпестей бээр. Тывага бир ГЭС-ти тудары перспективада көрдүнген.

Кижи күүнүң курлавырының талазы-биле байдал республикада эки. Чоонуң өзүлдезин өске черлерге бодаарга ийи катап хой. Ажыл кылып шыдаар кижилериниң 60 хуузу ажыктар. Бо курлавырларны эки ажытлаар херек.

Тываның экономиказын комплекстиг хөгжүдери чугула. Кижи санынга онаштыр алырга, көдээ ажыл-агый продуктуларын өске республикалардан хөнү будүрүп турар база мал өстүрер девискээри ковей болганындан аграр-аңы-чем комплекизин Тывага тургузары чугула апарган. Ногаа, сүт будүрер тускайжыттынган ажыл-агыйларны, мал продуктулары ажылдап кылыр будүрүлгелерни тудар апаар. Маңаа кол түүл мал чеминиң быжыг чемсуурун тургузары, чижээлээрге, суттарылга, комбикормнар, белоктуг мал чеми будүрер ажыл-агыйларны, будүрүлгелерни тургузары чугула.

Тывага демир-орукту тударының чугулазы тодаргай апарган. Красноярскиниң будүрүлгелери-биле кооперастажып турган, республикага машина, прибор тудуунуң, радиоэлектрониканың будүрүлгелерин организастаарын база ыяш ажылдап кылыр заводтарны тударын **А. Г. Аганбегян** онза чугула деп демдеглээн.

Конференцияның биргү хүнүнде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** «Онгу беш чылда болгаш 1990 чылга чедир Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланышкынары», академик **В. А. Кузнецов** болгаш Красноярскиниң геология эргелелиниң начальниги **В. А. Неволин** «Тыва АССР-ниң минерал-чиг-эт курлавырлары», экономика эртемериниң доктору **Г. Л. Тарасов** «Чөөн-Сибирьниң экономиктиг девискээринин составынга Тыва АССР-ниң хөгжүлдези болгаш оон улус ажыл-агыйы», экономика эртемниң доктору **Н. А. Соловьев** «Тыва АССР-ниң келир үеэдеги хөгжүлдезиниң кол айтырыглары», ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президиумунуң эртем секретары **В. А. Керов** «2000 чылга чедир Тыва АССР-ниң будүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң болгаш бойдус курлавырларын комплекстиг шиңгээдиринің эртем-техникиг шинчилелдери» деп илеткелдерни кылган.

Илеткелдер соонда саналдар эгелээн. Хакас облкүүскомунуң даргазының орааткчызы **Г. А. Вятхин**, Тываның комплекстиг геология экспедициязының улуг геологу **Б. В. Образцов**, «Гипроникель» институттуң экономика лабораториязының эргелекчизи, геология эртемниң доктору **Н. Н. Шишкин**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының геология институдунуң лаборатория эргелекчизи **Э. Г. Дистанов**, «ВНИИ проектасбест» институттуң директорунуң орааткчызы **Б. А. Сонин**, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының геология институдунуң лаборатория эргелекчизи **А. С. Митропольский** олар сапал бергеннер.

Конференция ажылын бөгүн үргүлчүлээр.

ЧУРУКТА: эртем-практиктиг конференцияның президиуму.

БЕЛОРУС ССР-НИҢ УДУРҮКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

МИНСК. (СЭТА). Июль 1-де аңаа Белорус ССР-ниң удуртукчулары АКШ-тың Президентизи Р. Никсон-биле ужурашканнар.

Аңаа болган беседа үеэзинде Белоруссияның Компартиязының ТК-зының биргү секретары П. М. Машеров республика дугайында, оон эрткен болгаш амыы үеэзиниң, Алд-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустун маадырлыг чоруунуң дугайында, ол дайынга белорус улустун таварышкан каража-когаралдарының дугайында, республиканы немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылын бо хүннерде демдеглеп турар Белоруссияның ажылчы чоннарының чедишкиннериниң дугайында чугаалаан.

БССР-ниң Дээди Соведниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, Белоруссияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, республиканың өске-даа удуртукчулары беседага киришкеннер.

ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

МИНСК. (СЭТА). Белорус ССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш чаза Американың Каттышкан Штаттарының Президентизи Р. Никсоннуң болгаш оон кадайының алдары дээш эртенги шайлалга тургускан.

Эртенги шайлалага Президент-биле кады ону үдеп келген албан кижилери база барганнар.

Совет таладан Белоруссияның Компартиязының ТК-ның биргү секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, албанның өске-даа кижилери барганнар.

Эртенги шайлалга үеэзинде Ф. А. Сурганов болгаш Р. Никсон чүве чугаалаан.

Р. Никсоннуң Минскиден чорупканы

МИНСК. (СЭТА). Июль 1-ниң кежээзинде АКШ-тың Президентизи Р. Никсон кадайы-биле Москваже чорупканнар.

АКШ-тың, ССРЭ-ниң болгаш БССР-ниң күрүне туктарын аскан аэродромга Р. Никсонну Белоруссияның КП ТК-ның биргү секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев: албанның өске-даа кижилери, а ол ышкаш аэродромга чыылган минскижилер үдээн.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ МОСКВАДА ЭЭП КЕЛГЕН

Июль 1-де, кежээ АКШ-тың Президентизи Р. Никсон кадайы-биле Москвада ээп чедип келгеннер.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүне туктарын аскан Внуково аэродромга Р. Никсонну ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орааткчылары М. Я. Яснов, Г. С. Дзоценидзе, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орааткчылары И. В. Архипов, В. А. Кириллин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, Е. А. Фурцева, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң биргү орааткчызы В. В. Кузнецов, Мосовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, албанның өске-даа кижилери утказан.

АКШ-тың Президентизиниң аяа-чорууңга ону үдеп чораан БССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчиин А. Ф. Добрынин, ССРЭ-ниң ДХМ-ниң протокол кылдызының эргелекчизи Д. С. Никифоров ол-ла самолёт-биле Москвада база ээп чедип келгеннер.

Уткааннарның аразынга АКШ-тың ССРЭ-де элчин черинің ажылдакчылары база турганнар.

АКШ-тың Президентизи Р. Никсон аэродромдан мотоциклчилерниң хүндүлүг үделгези-биле Кремльге турар черинче чорупкан.

(СЭТА).

Шериг академияларының доозукчуларын Кремльге хүлээп алганы

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозу болгаш Совет Армиянын база Шериг-Далай Флотунун Политиктиг кол эргелели июль 1-де шериг академияларынын доозукчуларынга алдар болдурган хүлээп алышкын кылган. Кремльдин Улуг орлуунга доозукчулар — командирлер, политажылдакчылар, инженерлер-биле кады Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында тулчуушкуннарга шылгаран сураглыг совет шериг начальниктери келгеннер. Өөрелилге соонда ырак-узак болгаш чоок-кавының-даа гарнизоннарынче, корабльдерге, шериг-далай болгаш ужар күүл базаларынче ажылдап чоруур деп турар аныяк офицерлерге шериг академияларының профессорлары болгаш башкылары изиг байыр чедиргеннер.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы **А. А. Гречко** чүве чугаалаан.

Шериг академияларының доозукчуларынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын ол номчуурга, чыылганнар диниттиг алыш часкаашкынынын-биле хүлээп алганнар.

(СЭТА).

Украинаның мурнуу талазында тараа кезилдези

Совет Украинаның мурнуу талазында тараа кезилдезиниң изиг түлүк үеэзи келген. Баштайгы муң-муң гектарның чочак-тараазын болгаш арбайын кестирген болгаш бастырган.

Крымның ажыл-агыйларында, Херсон областың ховуларында комбайн-транспорт звенолары ажаап алыышкында чедишкиннинг ажылдап турар. Ол чорук агрегаттарны эки хандырарынга дөгүм болуп, ажылдаарының темпизин бедидип турар.

Үр эвес үе эрткен соонда 86 муң ажыг тараа комбайннары республиканың кызыл-тас тараан шөлдеринче үнүптер. Автомобилистер база улуг хемчээлдиг ажылдарны күүседир.

Турум 9 муң чыгам пунктулар, кажуп чоруур 7 муң чыгам мастерскаалар, 4,6 муң автозаправщиктер техниканың болгаш механизмнерин үзүктеп чок ажылдаарын хандырар.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

КЫРГЫЛДАНЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Совет Тываның 30 чыл болур оюн күш-ажылчы белектер-биле уткуп, хой ажылында чугула кампания—дүк кыргылдазын организастыг эрттирер дээш Эрзин районунуң «Мөрен» колхозунуң хойжулары күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Колхоз бо чылын күрүнеге 26 тонна дүк садар хүлээлгелиг. Колхозтуң үш бригадазындан № 1 хойжу бригада (бригадири Ш. Ширин) кыргылдаже организастыг кирген. Ында кыргылда пунктузунда электриг 25 хачы ажылдап турар. Үк бригада күрүнеге 9 тонна дүк садар. Ону күүседириниң кырында келген.

Эш Ы. Чамзырын бригадирлээн бригадада кыргыкчылар Базыр Сүге, Александра Баанай, Хомушку Чурук олар хүн нормазын 130—150 хуу күүседип, өске эштеринге үлегержиизээн көргүзүп, шалыпкын ажылдап турарлар.

Үстүнде ийи бригадада байдал эки турла. А. Моң бригадирлээн № 3 бригада кыргылдаже организас чок кирген. Ол чугула кампанияже малчыннарны бүрүн хаара тутпаан. Кыргылданы хол хачыы-биле чорууп, дүктүң чидириин болгаш дуруп турар. Ол чорук кыргылданы организастыг эрттиреринге шаптыктап турар.

«Мөрен» колхоз 5 тонна хой, 635 кг өшкү, 215 кг теве дүгүн күрүнеге дужаагаан. Кыртыттынган 6668 хойнуң бирээзинден-не 1,5 кг дүктү кыргып алган.

К. КУУЛАР.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Ольга Павловна Чуева директорлаан Таңдыда «Революциянын чалбыжы» совхозтуң кыргылда пунктузунда бо хүннерде ажыл улам хайгыышкынныг апарган. Аңаа 8000 ажыг хойну кыргаан. Ам 1260 хойну кыргаан. Оон алдынган 4260 кг дүктү класстап, пресстээш күрүнеге дужаган.

Кыргылда пунктузунда Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумундан барган 17 ооллар, кыстар-биле кады совхозтуң ажылчыннары электриг 32 хачы-биле хойну кыргып турарлар. Пунктуда ажылдың темпизи белик болгаш будүрүкчүлүг.

О. ТОВУУ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» колхозтуң девискээри даглыг болгаш өшкү кадарарынга таарымчалыг. Колхозтуң өшкү бригадазының малчыннары Совет Тываның 30 чыл болур оюнга уткуштур кызымак ажылдап, социалистиг чарышты улам калбаргкан.

Үк бригаданың кежигүнү Күжүгет Маңчын-оол бо тодарадыкчы чылда алган хүлээлгезин күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунда кирген. Ол 100 өшкүден-не 105 ашайны менди камгалап, бир өшкүден 980 грамм дүктү кыргып алган.

Өшкү кадарчызы, мурнакчы малчын кыштаанның үүрмек септелгезин кылгаш, көрженин коптаргаш, чыыр каан.

Малчын өг-бүле 9 чыл ажылдап келген болгаш ол үениң дургузунда эки түңнелди көргүзүп турарлар. Олар ам өшкүзүн семиртип алыры-биле Дөштүг-Кагыт аксынче көже бергеннер.

М. ООРЖАК.

* * *

Таңды районунуң «Коммунизмиң херели» колхозу хойжу бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Биргү черин № 1 хойжу бригада эллээн. Ону коммунист Оюн Шаравин эки удуртуп келген. Бригада бо чылын 100 хойдан-на 97 хураганны камгалап алган. Хойжулар Оюн Орлов 100 хойдан-на 104, Оюн Лаа-Сүү—103, Оюн Дүтер-оол биле Килик Маадыр—100-100 хураганнарны менди ап, эки түңнелдерни көргүскеннер.

Бистиң бригаданың малчыннары кыргылданы организастыг эрттирер дээш кызымак ажылдап турарлар.

Э. БАЙЫСЛАН,
ирт кадарчызы.

УДУРТУЛГАНЫ КҮШТЕЛДИРЕР

Өвүр районнуң көдээ ажыл-агыйымыың хол экономиказы мал ажыл-агыйы, ооң иштинде чугула черни хой ажылы эзлеп турар. Оны дараазыда саннар-биле көргүзүп болур. Эрткен сески беш чылда ажыл-агыйлар ниитизи-биле 6091,3 тонна эътти бүдүрген болза, ооң 4108,3 тонназы хой эзди болган яйкпе, азы бүгү бүдүрген эттиг 67,4 хуузу болган. Ол-ла үеде районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 5566,6 тонна эътти күрүнеге саткан. Ооң иштинден 4017 тонназы яйкпе, азы 72,1 хуузу хой эзди болган.

Хой ажылы доктаамал орулгалыг адыр болуп келген. Ниитизи-биле ажыл-агыйлар эрткен беш чылда 8.881445 рубльдиг акша орулгазын киирип алган болза, ооң 7.100000 рубль хой ажылындан хирип, киити орулганың 79,9 хуузун эзлеп турар.

Бо беш чылдың эрткен үш чылдарында безин 2373,2 тонна хой эздин болган 515,7 тонна дүктү күрүнеге саткан. Ажыл-агыйлар сөөлгү үш чылларда чүле дүк сатканындан 1.375424 рубльдиг орулгазын алган.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунга «Республикага хой ажылын хөгжүдүрүн моон соңгаар улам экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалажып көргени — көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының амыдыралынга чугула болушкун болган. Районнуң хойжулары пленумнуң шиитпирин улуг чүүлдүгүнүүшкүн-биле үлүмнеп алган. Ол айтырыгны бүгү хойжу бригадаларының хуралдарынга таныжып көргениниң сөөлүнде, ону партия райкомунуң эзлчеглиг XIII пленумунга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле 1974—1980 чылларда кылып чорудар ажылдың сорулгаларын тодараткан. Ол доктаалды партия эге организацияларының бүгү малчыннар киришкен ажык хуралдарынга баш бурунгаар шыырак белеткелдиг чугаалажып көргеш, хойжу бригадалар аайы-биле кылып чорудар ажылдарны тодараткаш, бадылаан. Ооң түңнелинде хой ажылын моон соңгаар хөгжүдер талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының мурнунга салдынган сорулга улуг: хой, өшкүнүң баш-санын 1974 чылда 84,8 мүң, 1980 чылда 130,3 мүң чедирери, ол-ла чылларда дүк бүдүрүлгезин физиктиг деңзи-биле 132,9—239,4 тоннага хөй, өшкү эздин бүдүрериин 1064—1769 тонна чедирери көрдүнген. Бо дээрге агаар-бойдузу берге, мал чеми чедишпес районга кончуг берге болган парын айтырыг.

Ыдыг-даа болза районнуң мурнакчы ажыл-агыйларының болгаш бригадаларының база мурнакчы хойжуларының херек кырында түңнелдеринден алган көөрге, ону амыдыралга боттандырын болур. Чижээ: эрткен сескн беш чылда районга ниитизи-биле хой, өшкү 18177 башка азы 29 хуу өскен болза, «Кызыл тук» колхозта 10177 башка азы 75 хуу өскен. Дүк бүдүрери 66 хуу өскен.

Ындыг дүрген темп-биле хой ажылын хөгжүдери аная-ла дүрген чедиг алдынын болур дээр болза шын эвес. Хойнуң баш саныын, ооң продуктулуун бедидери партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының талазындан комплекстиг хөй хемчеглерни ап чорударын негеп турар. Ол ажылды бир-ле дугаарында партия райкому болгаш эге организациялар болуунуң контролюнга алган турар болгаш ол ажылга коммунистер боттарынын үлегер-чижээн ажыл-херек кырынга көргүскен турар үжүрлүг.

СЭКП обкомунуң бюрозу 1971 чылдың октябрь айда районнуң ажыл-агыйларынга хой ажылын хөгжүдериниг райкомнуң удуртулгазының дугайында өгчёдүн дыннап чугаалашкаш, тускай доктаалды хүлээп алган. Үк доктаалдың күүселдези дээш райком бюрозу чамдык хемчеглерни алган. Обком бюрозунуң доктаалын райкомнуң пленумунга чугаалажып көргеш, 1971—1975 чылларда хой ажылын экижидериниг угланган тускай хемчеглерни ажылдап кылгаш, хүлээп алган. Ооң күүселдезиниг талазы-биле чамдык кылдыкган ажылдар бар. Ажыл-агыйлар эрткен үш чылларда планнап алганын ёзугаар 161 кошкарны садып алган болгаш бодунуң иштинден 297 баш кошкарларны шилип алгаш тускай коданнарга үскүлээн, ол ышкаш 30 ангор хунаны садып алган. Үш чылдарның дургузунда ажыл-агыйлар ийи өг-бүле чурттаар/35, чаңгыс өг-бүле чурттаар—22 бажыңны, мал чуур 8 ванналарны, төлевилел ёзугаар 23 хой кажааларын тутқулаан.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш

Мал ажылының түңнели чер ажылы-биле сырый харылзаалыг. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхоз сөөлгү беш чылда Солчур артынга 560 га черни шингээдип алган болгаш ооң ногаан суланың багай эвес дүжүдүн ап келген. Эң ылаңгыя эрткен чылын колхоз ол шөлдерден 1050 тонна эки шынарлыг ногаан суланы ажаап алган.

Сөөлгү чылларда «Кызыл тук» колхоз Моолдуң Дүжерлиг деп хемден буганы үндүрүп, Дүжерлиг ховузунуң дажын иниитиниг күжү-биле аштап-арыглап, 360 гектар черни суттарын тарып турар. Колхоз эрткен чылын базар кээри-биле 400 хм хире черге Сарыг-Хөл, Ак-Чыраанның малгаштыг черлериниг сигенин кезип база кожаларындан 70-80 км черге сигенин кезип турган, 850 тонна хире сигенни дашкаартан кезип, пресстээш сөөртүп алган.

СЭКП райкому, партия эге организациялары мал ажылын дуржулгалыг кадрлар-биле, коммунистер, комсомолчулар-биле быжыглаарынче кичээнгейни угландырып келген. Чүге дээрге малдың өлүр чоруу чүге чем чедишпезиниден эвес, чамдык малчыннарның харысалга чогундан болуп турар. Чижээ, эрткен айларда «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазындан 149 хураган өлген болза хойжу Херел Көк-оолдан —47, Маадыр-оол Шулуудан 31 хураган өлүп, бригаданың бүгү өлген хураганнарының 53 хуузун эзлеп турар.

Ам бо хүннерде районнуң бүгү хойжуларының 12 хуузу коммунистер, 41,9 хуузу 30 хар чедир назылыг аныяктар, 29,7 хуузу 31—40 харлыг кижилер болгаш 15 хуузу 51—60 хар чедир кижилер болгаш 5 пенсионер ажылдап турар. Аныяк коммунистер, комсомолчуларны хой ажылынче чорудар талазы-биле район комиссиязы болгаш чер-черде парткомнар секретарылары даргалаан комиссиялар ажылдап турар. Аныяктарны хой ажылынче чорударының сорулгазы ажылга харысалга чок, чалгаа, шүшпеңкижилерни солуур деэни ол. Бир эвес назылаг кыраан кижилерни солуурун ол деп биле бээр болза бистиң кайгамчыктыг хоочунарывыетың сагыш-сеткили хомудай бээр. «Кызыл тук» колхозтуң хойжузу пенсионер Саая Дырыштыг, «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу, Октябрь революциязы орденниг эдилекчизи, Тыва АССР-ниг алдарлыг малчыны, назыны дөгүй берген Моңгуш Намбар-оол, «Торгалыг» совхозтуң хоочун хойжузу, Октябрь революциязы орденниг эдилекчизи Тумат Осуруол олар бо хүнге чедир кымдан-даа артык ажылдап турар болгаш оларны бис кымныңбиле-даа солуп шыдаваас бис.

Перспективтиг сорулгаларның чедишкиниг боттаныры бо хүннүң ажыл-чорудулгазыбиле тудуш холбаалыг. Районнуң ажылчы чону тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында боттарынга белгиткен хүлээлгелерни алгаш, ооң күүселдези дээш ажылдап турар. Партия организациялары мурнуку чылдарга бодаарга чарышты эзлээн бедик деңнелге баш бурунгаар санаашкынарны кылып, ону партия хуралдарынга чугаалажып көрген соонда организастап чоруткан. Бо чылын районда социалистиг хүлээлге албаан коллектив болгаш малчын чок. Коллектив болгаш кижи бүрүзү араызында чарыштыг. Хойжу бригадалар ай санында доктаатты ганын хүнүнде чыглып, кылган ажылының, социалистиг хүлээлгелериниң түңнелдерин доктаамал үндүрүп турары чурумчаан. Ол хүн район төвүнден илеткелчилер болгаш лекторлар барып, малчыннарга чурттуң иштикиштыкы байдалының, база район амыдыралының талазыбиле лекция беседаларны номчуп берип турар. Малчыннар хүнүнге кижи, мал эмчилери, автолавкалар, кино азы агитбригадалар концерттери барып турар болгаш малчыннарның шалыңын ол хүн ол черинге барып, чедирип берип турар.

Ажыл-агыйлар болгаш район аайы-биле социалистиг чарыштың негелдерин ажылдап кылгаш, бадылаан. Районнуң ажылчы чоннарының тодарадыкчы чылда социалистиг хүлээлгелерин болгаш чаржып турар ийи районнуң болгаш ажыл-агыйларның көргүзүглериниң талазы-биле боллетеньнери типографияга парлаткаш, ай, кварталдан үндүрүп турар.

Партия билединиң солуушкунунуң үезинде коммунистерге партийжи даалгаларны эде көрүп, коммунист малчыннарга эзлээн каш малчыннарны быжыглаарын практикалаан. Ниити чарышты түңнеэрлиден ангыда, ажыл-агыйларда партия комитеттериниң бюролары коммунистериниң алган хүлээлгелериниң күүселдезин ажы түңнел, хүлээлгезин күүсетпейн турар. коммунистер-биле тускай ажылдарны чорудуп турар. Ооң ажыда эрткен чылын куду көргүзүглүг болган малчыннарга бо чылын тускай активчилерни быжыглаан. Партия комитеттери бо айтырыгларны доктаамдап дыннап, чугаалажып турар. СЭКП райкомунуң бюрозунга бо чылын чаржып турар Улаатай — Көк-Тей, Саглы-Бажы—Хам-Дыт бригадаларында СЭКП обкомунуң онгу пленумунуң доктаалдарын күүседир дээш алган хүлээлгелерин кончаар күүседип турарының байдалдарын чугаалажып көрген.

Ажыл-агыйлар бирги кварталда мал продуктуларын садарының планнарын күүсеткен болгаш ам чартык чылдың планнарының күүселдези дээш күүсенишкиниг ажылдап турар. Ниитиниң малын өстүрериниң планы 116 хуу күүсеттинип, эрткен чылдың ол үезинде турганындан 4 хуу өскен. Малдың чаш төлүн камгалап алыры эрткен чылдаазындан элээн дээре. Малдың өлүп-хораар чоруу 15 хире хуу азы 785 башка кызырылган. Эрткен чылын чүгле 8 хойжу чүс хойдан 90-дан өрү хураган ап турган болза, бо чылын 44 малчын 85-тен өрү, 24 малчын 90—102 хураганнарны ап, мурнакчыларның саны өзүп турар.

Чамдык чүгээр түңнелдербиле чергелештир хой ажылында четпестерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле чугаалаар апаар. Ниитиниң малының өлүп-хораар чоруу ам-даа хөй болуп артпышаан. Малдың продуктулуг чоруу өспейн турар. Хой ажылының продукциязының бот-үнези республиканың колхоз, совхозтарының ортумак деңнелинден бичии куду болуп турза-даа, чыл бүрүде бедик болуп артпышаан. «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал болгаш Кадый-Бажы хойжу бригадаларынга чиңге болгаш чартык чиңге дүктүг хойну өстүрери көрдүнген турда, ында малчыннар боттарының каратуразы-биле карын дүктүг хойларга шынар чок тыва кошкарларны салып турарындан хойнуң уксаазы будалган. Ооң түңнелинде эрткен беш чылда совхоз оргумаа-биле хой бүрүзүниден 2,1 кг дүктү кыргып ап турган болза, 1973 чылда чүгле 1,3 килограмм болган. Районда малды тарын бөөзадырының ажылы ам-даа куду деңнелде болуп артпышаан.

Ажыл-агыйларга мал чемин белеткээрин көвүдедир, ону механизастаарының ажылы куду деңнелде шиитпирлеттинип турар. Эң ылаңгыя «Торгалыг» совхозка бүгү аргалар болгаш курлавырлар турда-ла, чыл санында мал чеми белеткээриниң планнарын күүсетпейн келген. Ол байдалды эдеринче ында партия комитеди, бригада, партия организациялары чогуур кичээнгейни угландырбайн турар.

Районга хой малдың чайгы, күскү семиртилгезин чөп организастаары улуг курлаавыр болуп турар. Бо чылын тайганың чайгы оларларын чөп ажылгаар талазы-биле партия обкомунуң бюрозунуң шиитпирлеринге үндезилээш, район болгаш ажыл-агыйлар аайы-биле тускай комиссияларны тургускан. Ажыл-агыйлар, салбыр, бригадалар аайы-биле чайлаглаашкынның тускай планнаашкынын кылып, чер чуруун тургускаш, СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылааш, ону бүгү хойжу бригадалар хуралдарынга чугаалажып танышкан. Ам чайлаглаашкынны план ёзугаар организастыг чорудары ажыл-агыйлар удуртукчуларындан болгаш партия организацияларындан негеттинип турар.

Бо хүнүң кол сорулгазы—күрүне мурнунга планныг даалгаларны чедишкинин-биле күүседирин хандырары болгаш хой кыргылдазын организастыг чорудары болур. Ажыл-агыйлар өшкү кыргылдазынга бүгү белеткел ажылын дооскаш, дүгү дүжүп турар хойларны кыргаанындан массалыг кыргылдаже киргеи.

Беш чылдың дөртү чылының даалгаларын чедишкиниг күүседири дээш шимчээшкинин районнуң коммунистери болгаш партия организациялары баштавышаан, Совет Тываның 30 чыл болуп оонга бүгү талазы-биле чедишкиниг ужуражыр дээш бүгү хемчеглери алыр апаар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП-ниң Өвүр райкомунуң бирги секретары.

Тоску беш чыл планы боттаныышкында

Комбинаттың миллиард метр пөзү

ИВАНОВО. (СЭТА-ның корр.). Хөвец-саазын бүдүштүг пөс аргыыр Ф. Самойлова аттыг комбинаттың беш чыл өзининден бээр аргып келген пөзү миллиард метр четкен. Үш чартык чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Ол чедишкин бүдүрүлгени план ёзугаар чаартып, техникабиле эде дерип келгениниг түңнели болган. Чурттуң эң хоочун—келир чылын 220 харлаар, ол пөс аргыыр бүдүрүлге черинде белеткел, пөс-таавы болган аргылда цехтериниң дериглерин бүрүн чаарткан.

Бистиң ажыл-чорудулгаысын бүгү талалары шынар дээш демисел болган турар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанын Ивановонуң пөс аргыкчылары чүрээнге эң чоок хүлээп алган. Адырның ол эң күүчүлүг сиилбирлел бүдүрүлгелериниң бирээзи ол комбинатта. Ону шенелде чери дээр. Пөс аргыырының ол кончуг улуг «шууштурулга шугумундан» Ада-чурттуң хой-хой чаа технологиязы болгаш техниказа амыдыралга ажыглаттынын эгелээн.

Коллективтиг шынар экижидер дээш демисели бүдүрер бараан ассортиментизин калбартырынга чедирген. Самойловчулар негелде-хереглелдин оскерлирин эскерингир барымдаалап турар. Аргак чок штапельдиг хереглеттинери бичеле эвээжей бээрге, ол постүн удазынын элээн хөй чаа аргабиле аргыыры дораан саналдаттынган. Биеэки штапель таныттынмас апарган, ону садыг баазалары катап күзелдин-биле чагыдып ап турар апарган.

Ам комбинатта муң ажыг янзы болгаш өңнүг пөстерни бүдүрүп үндүрүп турар. Чаа бүдүштүг —«Н» демдектиг кылыгларны бүдүрерин эрткен чылдаазындан ийи катап көвүдеткен.

Чарыштың чүүл-бүрү хевирлерин—чаа ажылдап эгелээн ажылчыннарга хоочунары шефтеп дуза чедирер, хүнүң мурнакчызы болуру дээш чаржып ажылдаар, мергежил конкурстарын, комбинаттың болгаш ооң кожазында аргылдасиилбирлел ажылынын «Кызыл Талка» фабриказының капсырлашкак профессиялыг ажылчыннарының сүмележилгелерин эрттирер арганы бүдүрүлге черинде билдилиг ажыглап турар.

Кызыл бөгүн

БАШТАЙГЫ ОН ХОНУКТУҢ ТҮҢНЕЛИ

Республиканың ажыл-ишчилери хову ажылдарын күжениишкиниг чорудуп турарлар. Тарыттынган культураларнын ажаалдазын чорудуп, курактурулга андарылгазын, шөлдерже органиктиг чемишчидилге сөөртүлгезин уламчылавышаан. Бо чылын курактурулга андарылгазын чогуур үезинде чоруткаш, органиктиг чемишчидилге сөөртүлгенин планын күүседип алыры эргежок чугула.

«Курактурулга андарылгазынын болгаш органиктиг чемишчидилге төгеринин талазы-биле шалыпчы ай дугайында» доктаалды Тыва АССР-нин Министрлер Төвүлели хүлээп алган болгай. Курактурулга андарылгазынын болгаш органиктиг чемишчидилге төгеринин планын хөй-хөй ажыл-агыйлар сөөлгү наш чылларнын дургузунда күүсеткейн, ооң уламынан эвээш продукцияны ап келгенин ында тодаргай айтын турар. Хөрзүннүн чемгирин экижидер, бүгү көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер сорулга-биле, келир чылдың тарылгазынга чедишкиниг белеткениң алыры-биле 1974 чылдың июнь 10-дан июль 10-га чедир курактурулга андарылгазынын болгаш органиктиг чемишчидилге төгеринин шалыпчы айын республикага чарлаан. Доктаалда айытканын ёзугаар колхоз, совхоз бүрүзүнүн кылыр онаалдаларын хүлээгаан.

Ол онаалдаларны ажыл-агыйлар канчаар боттандырын турарлы? Шалыпчы айнын баштайгы он хонуунда хөй-хөй колхоз, совхозтар шалыпчы ажылдап, оларга онааган сорулгаларны чедишкиниг боттандырын эгелээн.

Июнь 29-тағы медээ ёзугаар алырга, «УТКА 25 чыды», «Революциянын чалбыжы», «Кызыл тараачын», «Саян», «Өөк», «Бүрүнгаар», «Кара-Хаак», «Торгалыг» совхозтар, Каа-Хемде «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтар курактурулга андарылгазынын планын күүседипкенер. Бо ажыл-агыйлар курактурулга андарылгазынче май айда-ла киргеннер. Ол ажылды эки шынарлыг кылбышаан, органиктиг чемишчидилге төгерин организастыг чорудар бергеннер. Ынчалза-даа республиканын чамдык ажыл-агыйлары курактурулга андарылгазын чангыс ай темпбиле чорутпайн турарлар. Ооң уламынан республика чүгле 64 мүн гектар черде курактурулга андарылгазын чоруткан. План 53.7 хуу күүсеттинген.

«Алдан-Маадыр», «Ак-Туруг», «Лөн-Терезин», «Тоора-Хем» совхозтар курактурулга андарылгазынче ам-даа киргеннер. Чамдык «Тээли», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Найырал», «Куш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг совхозтар курактурулга андарылгазының планын 7,2-ден 13.7 хуу чедир күүседип, шүшпен ажылдап турарлар. Ол колхоз, совхозтарда органиктиг чемишчидилге төгерининг темпизи база дыка куду. Ынчангаш бо ажыл-агыйларны удуртукчулары ук ажылдарның чугулазын өөренип көргеш, курактурулга андарылгазын организастыг чорудар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Республиканын колхоз, совхозтары шалыпчы айнын дургузунда 191.3 мүн тонна өдек төгер планныг. А июнь 21-де мелээ ёзугаар алырга, ховушөлдерже чүгле 13 мүн тонна өдек токтуген болуп турар. Ол дээрге планнын чүгле 7-де хуузу-дур.

Бир эвес «Барлык», «Алдан-Маадыр», «Өөк», «Кок-Тей» совхозтар планныг онаалдазын күүсеткен болза, а «Найырал», Жданов аттыг, «Тыва», «Шамбалыг», «Кызыл тук», «Торгалыг», «Бүрүн», «Тес-Хем», «Россия», Тока аттыг, «Куш-ажылдың хостуу», Жданов аттыг совхозтар планын 2-ден 28 хуу чедир боттандырганы кончуг четпес. «Ак-Туруг», «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы» совхозтар. Таңдыда «Коммунизмнин хелиси», Бии-Хемде «Хадын», Эрзин районунун колхозтары органиктиг чемишчидилге төгерининче кирбээннер.

Дүжүттү бедидериниң бир үндезини — хөрзүнну хоолулуг бүдүмелдер-биле байыдары болуп дээрзи кымга-даа биддингир. Органиктиг чемишчидилгени кайда-ла эки ажыглап турар болдур, ол ажыл-агыйлар чылдын-на бедик дүжүтү ажаап ап турарлар.

Органиктиг чемишчидилге чернин кырынга деп лески чаштынзын, чангыс ай кылдыр токтунзун дээш колхозтарга механизаттыг звеноларны, бригадаларны тургузар херек. Ону ынчаар кылырының бүгү аргалары ажыл-агыйларда бар. Херектиг техника четчир. Ынчангаш колхоз, салбыр, бригада бүрүзү июль 10-га чедир четчир санныг органиктиг чемишчидилгени хову-шөлдерже төгерин эки организастап, боттарының мурнунда салдынган сорулганы чедишкиниг күүседириниң үезин келген.

ШАЛЫПЧЫ АЙ ЧОРУП ТУР

Улусчу контроль

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРГА ДАЯНГАШ

Партиянын болгаш чазактын мал болгаш чер ажылын хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын боттандырарынга Улуг-Хем районнуң улусчу контролёрлары хүн бүрүнүн улуун киирип турар. Районда улусчу контрольдун 28 бөлүү, 38 постузу тургускан. Часкы хову ажылының үезинде районнуң улусчу контроль комитеди партиженнарын киржилгези-биле 17 тур постуну тургускаш, анда 78 контролёрну хаара тутқан.

«Куш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг салбырында улусчу контроль бөлүү (даргазы Х. Дойнур) коллективтин планныг онаалдаларны күүседир дээш демиселинге контрольду боттандырып, четпестерни илередип, ону чайладыр, курлавырларны ажылдаар талазы-биле партия организациязынга, администрация черинге чогуур дузаны чёдирип келген. Ол бөлүктүн кежигүннери он чеди кижи. Боттарының ажылын квартал санында планнап, ону боттандырарда контролёрларга тодаргай даалгаларны берип турар. Рейдилерни, хыналдаларны чорударда активке бола даянырлар.

Салбырның улусчу контролёрларының күжү-биле бо чылдың эгезинден бээр 6 удаа хыналданы кылган. Дүвүренчиг мелээлернин или-биле көрүлле-хыналдаларны база организастаан. Чижээ, аллан гектар тарылга шөлүнге үрезинни багай шынарлыг чаштырып, чамдык черлерни курут арттиргилээнин контролёрлар С. Ланзы-Белек, К. Дамбаа олар илереткен. Анаа чогуур контрольду тургузуп, акт бижээш, администрация черинге киирген. Ооң түңнелинде анаа бүрүүлүгларны илереткеш, чаштырылганы катап чоруткан. Баштайгы чаштырылганы хаарысалга чок кылган кижилернин ажыл төлевиринден тыртып алган. Ол ышкаш Кожай фермазынан улусчу контроль бөлүүнге дүвүренчиг мелээ келген. Чүл дизе фермаза кадарчы С. Санчы ниитиниң малын кара туразы-биле орнапканын тодараткаш, ону катап эгиттирген. Ооң ынай малга бээр дээш склада үрүп каан чарбаны чамдык кижилер доскаарга үрүп, шоодайлааш, анмаарларынга аппарын суп алган турда контролёрлар ооң изи-биле хыналда чоруткан. Ынчангаш 1500 кг чарбаны дедир эгиттирген. Бүрүүлүгларга шынгыы сагындырыгны кылган. Контролёрлар Торгалыг фермазында саалданын күдүлүп турарынын чылдагаанын илередип, сүтү көвүдириниң хемчеглерин алган.

Улусчу контроль бөлүүнүн ажылынга пенсионер Кыргыс Өдүрек, кадарчылар Кыргыс Хүнажык, Алыг-Тулуш Бичеоол, диспетчер Мижит Херек олар болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турарлар.

Рейдилер, хыналдалар түңнелин болуктун хуралдарынга сайгарып, «Улусчу контроль» деп хана солунга чыгылып келгеннер.

Совхоз бо чылын тараа культураларын тарыырын агротехниктиг кыска хүүсаала чоруткан. Суттагылгаже кичээнгей күштелген. Суттатчы звеноларны немей тургускан. Серлит-Дөнде быжыглаан суттагылга звенолары ажылын уламчылап турар. К. Сванооолдун удуртукан звеноз 2000 метр бүгү үнүүнүн, 270 га ажык сиген шөлүнүн ыяш-лажын, бок үнүүжүн аштап арыглаан. 807 гектар сиген шөлүн эки шынарлыг суттаган.

Бо бүгү ажылдарга улусчу контролёрларынын киирип турар салыышкыны биче эвес.

Д. АРАКЧАА.

Чер-чер

Советтериниде

УЛУС ӨӨРЕДИЛГЕЗИНЧЕ ХАНЫЛААР

Көк-Чыраа көдээ Советтиниң девискээриниде школалар 1973—1974 өөредилге чылының үндүрүп, чайгы сентелге ажылдарын чорудуп турар.

Көк-Чыраа сес чыл школазы эрткен өөредилге чылын багай эвес түңнелдерлиг дооскаш, чайгы сентелгени майның төнчүзүнде эгелээн. Ону амгы үеде бүрүн доозар деп турар. Школага чаа өөредилге чылында одаар 72 кубометр ыяштыг, 40 тонна хөмүр-даштыг белеткээн. Бо школага өөредилге-кижизидилгеге ажылды организастыг чорудуп, тергин эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум үзүн чарыштыг класстар арынга организастаан. Школазы өөредилге 96 хуу болган. Бүгү класстар аайы-биле тургустурган ада-ие комитеттери өөредилге-кижизидилгеге ажылга боттуг салдарны чедирип, өөренгичилериниг кичээл үзүр, чурум үрээр чоруун болдурбаан үзүн айтыырларны ада-иелер хуралынга доктаамал чугаалажып турган.

Амгы үеде бо школаны сентелгезинде бир саадан турар чүве Чадаанадан туйбу сөөртүп алыр транспорт-биле хандыртынмайн турар.

Ол ышкаш Арыг-Бажы сес чыл школазында өөредилгениң шынары экижээн. Эртүүн өөредилге чылында өөредилге 97,4 хуу болган. Ол школаның интёрнадынга хүлээп алган чеден ажыг өөренгичилер класстан классче шилчээн. Школа келир өөредилге чылынга белеткелдя чорудуп турар 170 тонна хөмүр-даш сөөртүп алыр турган, ам 80 тонназы сөөрткен, 250 кубометр ыяштыг белеткеп алган. Сентелгени августуң эгезинде доозар.

Көдээ Советтиң девискээриниде школаларның өөредилге-кижизидилге ажылында улуг четпестер бар. Өөренгичилерниң кичээл үзүр, чурум-сагылга үрээр чоруктары эвээш эвес турган. Ооң түңнелинде бо ийи школаның 17 өөренгичилер классларынга катап олурган ийикпе күскү экзаменнер тударлар.

Школаларның өөредилге-кижизидилге ажылында ол бүгү айтыырларны чоокта чаа Көк-Чыраа көдээ Советтиниң эзлчеглиг сессиязында депутаттар чугаалажып көрген болгаш бо ажылче улам ханылап киирер сорулга салдынган.

О. ТАВАА.

КАЙГАМЧЫК УЛУГ МИКРОСКОП

МОСКВА. Наймысылалдың № 15 тудуг-монтаж эргелериниң тудугжулары ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Байков аттыг институдунуң девискээринде чаа лаборатория корпузун тутқан. Ам мында дүргедир күштүг электрон микросковун эптеп турар. Кайгамчык улуг ол микроскопту ССРЭ-ге Японияның «Джеол» деп фирмазы саткан. Ол микроскоп-биле янзы-бүрү материалларның структуразын эртемленнер шинчилээр.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) «Джеол» фирманың инженер-электриги Коо Сакамото микроскопка хереглээр бедик вольтулуг изоляторну хынап тур; чаа лаборатория корпузу; микроскопту тургускан зал. Мурнуку оауругда—«Джеол» фирманың эптеичилер удуртукчузу Джинго Месуда (оң талада) болгаш металлургия институдунуң лабораториялар механиги Владимир Сабитов.

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

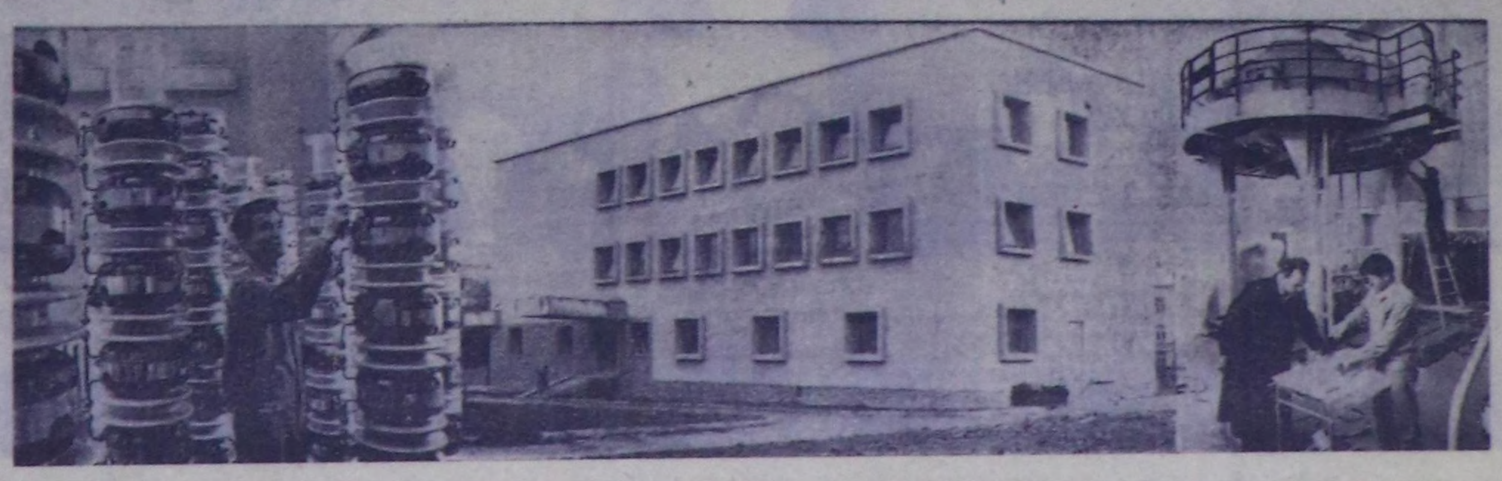

В. А. БАЛТАИС—ДӨРТ ДАКПЫР ЧЕМПИОН

Балтайстарның өг-бүлези Дүргенге 1964 чылдың чазынында көжүп келген. Оон мурнунда олар — Василиса Андреевна биле Антон Осипович — экспедициягa ажылдап турган. Аныяк үезин ажыглап, тайга-даскыл кезип чоруурга магалыгла, Василиса баштай оол уруг божаан, дараазында олчазы-кыс болган. Ийи уругларлыг апаргаш белин геологтарның романгизазынга алып, Балтайстар черинің байлаан тывар ажылдан салдынмайн чорган Чоорту уруг-дарыг немежип кээрге, Кызылдың алгы заводунга каңг чыл дургузунда ажылдаваш, Таңдыда чедип келгеннери бо.

Хоорай чурттакчызы Василиса Андреевна көдээге келгеш баштай кандыг ажыл кылыр аймын тыпшайн пат болган. 1964 чылдың чазынында тудугжулар бригадазынга штукатур-маляр болуп ажылдай берген.

Чаа алакталып турда бүгү херээжен чонуу хой кыргылдазынче хаара тудар деп шиитпир үнген. Василиса Андреевна бодунуң эжи Валентина Бабкина-биле кыргылда пунктузунга чедип келген.

Электрилиг хачыларны азып каап турза-даа, чыглып келген орус, тыва херээженнер кыргылданы хол хачызы-биле чорудун турган. Электрилиг хачыны эки билир кижи үчүле соңгаарга тускай белеткел эткен инструктор Семен Адамович Залуцкий болган. Хой кыргызынга чаа өөренип чоруур херээженнерге ол тайылбырлап, көргүзүп берген, эзээн болгаш чедип кээрге, электрилиг хачыларны азып кааш, хол хачызы-биле кыргып эгелей берген болур.

— Сиирилээн-кавылаан, кижини-даа ужур силгип каггы дег, дузажок эт-тир моонар, Семен Адамович — дээш, херээженнер узун столдар кырында хүлүп каан хойларны таваар кыргып турган.

Баштайгы хүнде Василиса Андреевна хойнуң кежин-даа, болзунуң солагай холунуң өртумак салаазын-даа кезип турган, ийи хойну арай депле тендүр кыргаан. Даартазында ол кыргылда пунктузунда эвес, директорнуң кабинединде турган.

— Өске кандыг-даа ажылды кылыр мен, үүгле хой кыргыыр деп үүведен мени хостап көрүнер, — деп, Василиса Андреевна ыглаарының кырында келген.

Директор оон ак марля-биле чөржейтир шарып алган салаазынче көрбүшаан, далаш чок чугаалаан:

— Василиса Андреевна, силер хүнде 2-3 хой кыргыыр болзуңарза, ажыл-агыйга улуг дуза чедирип турарыңар ол. Бодап-даа көрүңер-даан: боттарывыста ажылдаар кижилер бар турда өске черден улус чалаар бис бе? Оода-ла ам бир каш хонукта ажылдай кааптыңар, оон соонда көргей бис аан...

Василиса Андреевна кыргылда пунктузунга хөөнүүг, хөөнчок чедип кээрге, оон эжи Валентина Бабкина ажок хөөрээн турган.

— Дүүн бо үеде бир хойну чаа-ла орту кирип турдум чоп, ам ийи хой кыргып доозуп турарым бо. Кайа чордуң? Хачың дүрген тут!

Үш хонук эрткен. Василиса Андреевна директорга кээрге, Москва чорупкан болган. Ол Валентина-биле демнежип ажылдаарын соксатпаан. Директорнуң кээриниң мурнуу чарымда Василиса Андреевна эжин ажып турган. Олар хүнде 9—10 хойну кыргып турар апарганнар. Дуржулгалыг кижи Семен Адамович эжишкилериң демин деткин, бүгү-ле арга-биле оларга дузаны чедирип турган.

Ам директорга баргаш, өске ажыл дилээр бе, дилевес бе? Чок, барбас. Хой кыргызынга мергежий бээринге оон бүзүрели база быжыгып келген.

Каш хонук эрткенде республикага хойну дүрген кыргызының эң баштайгы конкурузун эрттирер дугайында чарлал үнген. Сөөлгү хонуктарвың түңнели-биле бирги черде Василиса Балтайс биле Валентина Бабкина чоруп турган. Ынчангаш Дуржулга станциязындан хой кыргызының республика конкурузунга киржири-биле оларны чоруткан.

1964 чыл. Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суур... Баштайгы конкурстуң чемпиону «Элегес» совхозтуң төлөөзүн Галина Янова болган. Ийиги черде — Василиса Балтайс, үшкү черде — Валентина Бабкина.

Оон эгелээш-ле Василиса Андреевна хой кыргызының республика маргылдааларынга чылдын-на киржин келген. Республикага шүүлгеш, Бүгү-эвилел маргылдааларынга чеже-даа катап Тыва АССР-ниң ат-алдарын төлептиг хамгалап келген.

1965 чылда соңгаар чорааш, үшкү черни алган. 1966 чылда Ставрополь хоорайга, 1968 чылда Челябинскиге хүлер медальдар-биле шаңнаткан. Абакан, Иркутск, Барнаул дээш, Василиса Андреевнаның барбаан-четпээн черлери чок.

Ол-ла ырак-узак үүүшкүүнер үезинде ол чурттуң болгаш даштыкы чурттарның төлөөлери-биле арга-дуржулгазын солчуп, хой кыргыыр талазы-биле мергежили байыт, бодунуң херээниң ёзулуг мастери апарган.

1970—1973 чылдарда республика конкурстарынга доктаамал бирги черни ап, дөрт улаштыр чемпионнаан келген. Оон чемпион болуру анаа-ла тиилекчиниң ады эвес, а харын шупту кыргыкчыларга ажыктыг өөредиг.

— Бистиң республикавыста мээң өөреткеним хой кыргыкчылары хөй — деп, Василиса Андреевна улуг чоргаарал-биле чугаалап орар.— Чижээ, мени шуут-ла чедер деп келген Январина Оюн, Таня Карбы, Зина Ламажап олар чоокку үеде улуг чеднишкиннерлиг болур дээрзинге бүрүн бүзүрээр мен.

Чоокта чаа-ла дүк дажып маңнап турган оглу Виктор авазының дузазы-биле хой кыргызының аргаларын ыяк шиңгээдип алгаш, 1972 чылда республикага тиилекчилериң санынга киргеш, иезн-биле Иркутск обласка Тываның ат-алдарын камгалап чораан.

Василиса Андреевна хой кыргып эгелээнидеп бээр ам таптыг-ла 10 чыл эткен. Василиса угбайның уруглары ам беш четкен. Өөнүң ээзи Антон Осипович «Тыва көдээ тудугнуң» мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Виктору шериг албанын эрттирип турар. Валентиназа 10-гу классты доокаш, Бурятиниң көдээ ажыл-агый институдунда өөренип кирип алган. Колязы 6-гы, Людмилазы 4-кү класстарда өөренип турар. Хеймер оглу Володя ам дөрт харлыг.

Мынча уруг-дарыгны азыравышаан, чылдың-на республиканың иштинге, даштынга маргылдааларга киржип, хой кыргыкчыларынга дуза чедирип сургакчылаары ам назы-хары улгадып бар чоруур угбайга белен эвес деп үүве биллингир. Ынчалза-даа Василиса Андреевна улуска дуза кадарындан чаңгыс-даа катап өйталаваан.

— Даңгаар-ла аймактар аразынга ажылдап чоруур болгаш мээң кыргыырым кайда боор — деп, ол баштактанып чугаалаар.

Хой кыргып турда ону көөрге шынап-ла аныяксый бээр. Шаанда бир хойну 10 шаа минута иштинде кыргып турган болза, ам Василиса Андреевна маргылдаа үезинде 3 минутадан хөй үе чарыгдавас эвларган. Бир хүн дургузунда ол 40—50 хойну часкаан кыргып кааптар. Оон кады ажылдап турар өөрү база-ла шыырак. Ынчангаш каш чыл бурунгаар кыргыкчыларының шүшпецинден хойжу кижи кыргылда пунктузунга 6-7 хонуп турган болза, ам эртен коданын киргеш, кежээ сүрүп чана бээр апарган. Мындыг шалыпкын чорукта Василиса Андреевна Балтайстың кирген үлүү кымнымыдан-даа артык. **О. КОДУР-ООЛ.**

СИБИРЬ ЧЕРИНИҢ ЭГЭЭРТИНМЕС ЭРТИНЕЛЕРИНЧЕ

Иркутскиниң геологтары Байкал-Амур магистралының тудуунун районунда бирги эзлчегде чорудар шинчилел-разведка ажылдарынче кирипкен.

— Иркутск областың БАМ-биле кавылашкак девискээриниң чер иштинде ажыктыг үүл-бүрү казымал байлактарның канчаар-даа аажок улуг курлавырлары шыгжаттынып чыдар болгаш, СЭТА-ның корреспондентизинге Иркутскиниң геология эргелелинин начальниги В. Е. Рябенко чугаалаан.—Сонгу Прибайкальде, Киренка хемнин он талакы алырларының девискээринде — БАМ оруунун мурнуу талазынче үүгле 60—80 километр черде полиметаллдыг рудаларның болгаш тальк даштың байлакшыл черлери илерээн. Полиметаллдыг байлактарның кол-кол кезектери—коргулчун, цинк, флюорит, барит болгаш мөңгүннүн, ховар металлдарның холуксаалары болур, оларны рудаларның комплекстиг болбаазырадылгазының үезинде белени-биле ылгап үндүрүп ап болур, баштайгы шинчилелдер-биле көөрге тальк даштың болгаш полиметаллдыг рудаларның курлавыллары аажок хөй, анаа даг-арыглал талазы-биле улуг-улуг бүдүрүлге черлерин тудуп болур.

Мырынай-ла бөгүн хереглеттинип турар болгаш даарта улам улуг хемчээлге негеттинип келир тулуг материалдарын дилеп тыварынче болгаш шинчилээринче геологтар онза кичээнгейни салып турарлар. Тулуг кылыр даштын, элезиннин, сайнын, дой-довурактарын, чугай даштарының курлавыллары БАМ-ның барын талакы участогунун куржаанда шуут эгээртинмес болгаш магистраль тудуушкунунуң хереглелдеринге ажыглаттынган туруп болур.

Усть-Куттун доломиттери, чижээлээрге, минералдыг хөвенни болгаш өтка кыппас үүлдерни бүдүрериге тааржыр дээрзин оруттунган шинчилелдер көргүскен. База-ла ында тывылган карбонат породалары болгаш элезиннелчек даштар тудугга, а ол ышкаш бедик маркаларлыг бетон бүдүрүлгезинге иштекчилер кылдыр ажыглаттынган туруп болур. Ленаның эрик чоогунун хавактарындан тывылган дой-довурактарны болгаш кумналчак довурактарны тууйбу, черепица-шывыг болгаш тудуг керамиказы белеткээринге ажыглап болур.

Байкал-Амур магистралы салдына бээрге областың тургустунуп эгелей берген даг-руда районнарының—Водайбо, слюдалыг Мамск-Чуйск районнарының транспорт харылзаалары дыка эжижий бээр апаар. Ол чорук оларның бойдус байлактарын улам долузу-биле ажыглаар арганы бээр.

Бөгүн Мамск-Чуйск район мусковит-слюданың иишти-эвилел тывыжының дөрттүн үш кезиин берип турар. Чаа демир-орукту ажыглалга кириптерге, тулуг керамиказын болгаш электрокерамиканы бүдүрериге үнелиг чыг-эт болур шөл шпадының эдериичи тывыжын слюда рудниктеринге улуг хемчээлдии-биле калбартырының, электри ангылаар материалдарны бүдүрериге эргежок чугула үүрмек хемчээлдиг болгаш чавыс сорттуг слюданы ылгаарын организастаарының болдунар аргазы тыптып келир.

Нефтини болгаш газты улам ынай дилеп тыварының улуг перспективалары база ажыттынар. Лена болгаш Алдыы Тунгуска хемнерниң аразында Ирахтинскинин нефть-газ-биле байлак ораны ажыттынган деп үүвени барымдаалаза тогуур. Нефть-биле барык-ла бир дөмей ханыла чылар болгаш ховар элементилерниң элээн хөй холуксаалары болунда шингээткен йол-бром ажындыларының бедия-биле мөөннелген байлак черлериниң ында бары база билдингир.

Иркутск областың девискээринде БАМ-ның кавылажып турар зоназының иишти шөлү үш чүс мүн ажыг дөрбелчин километр бооп турар. Чижек-биле алырга ол девискээрнин дөрттүн бир кезиинде делгеренгей геологтуг шинчилел чорутунган. Бо чылын геология картазынга дүжүрүүшкүн 4800 дөрбелчин километр шөлге чоруттунган турар, келир чылын баа-ла ол хирени кылыры айыттынып турар. Ажылларның үзүн келген хемчээлдерин эн дүрген күүседир төлээде, геологтуг шинчилеллин үш партияларын немей организастап турар. БАМ зоназынга аэрогеофизиктиг ажыллар үргүлчүлээр, геофизиктиг шинчилелдерни бөлүк-бөлүктеп чорудар апаар, ол чорук ук оруктун зоназында чер иштинин байлактарының чер ханызында тургузуун өөренип алыр арганы бээр.

БАМ оруунун улуг кезии даг-эзимнерлиг черлер-биле эртер. Ынчангаш экспедициялар болгаш партиялар торлуш чок автомобильдер-биле, кандыг-даа черлеп чоруп болур чүк тыртыкчылары-биле, бульдозерлер-биле болгаш күчүлүг орүмнел станоктары-биле хандыртынар. Оларга дуза көргүзери-биле хамааты ужар үүлдүн чер-черде кудуку кезектериниң вертолёттары ажыглаттынар.

— Иркутскиниң геологтары Чөөн Сибирьниң бойдузунун байлак курлавырларын шингээдип алырынга кезээде идепкейлиг киржип, тутугжуларын ажылынын калбарар черлерин баш удуп белеткеп берип, чаа тудугларнын болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң минерал чыг-эт базаларын тургузуп келгеннер—деп, В. Е. Рябенко түңнелинде чугаалаан.—Тайшет—Лена демир-оруун шөе салып, Иркутск болгаш Братск ГЭС-терни, Коршуновскиниң даг-арыглал комбинадын, тулуг индустриазының элээн хөй бүдүрүлге черлерин дерип турда шак ындыг болган. Геологтар бөгүн-даа Байкал-Амур магистралынга ажылдарын делгеми-биле калбарарын хандырып бээр, бистин чуртувустун Чөөн чүгүнүн эгээртинмес эртинелеринче өрүкту эн дүрген ажыдын бээр дээш бүгү күштерин салып киирериге беленнер.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

Будапештиң чараш булуңнарының бирээзинде туристерниң «Европа» деп хөй каът бажыны туттунган. Оон чырык чаагай өрээлдеринде 300 хире кижи чурттап болур. «Найырал поездизи-биле» чеде берген совет туристер аңаа эң баштай доктаал, чурттаанар.

Делегейниң дыка хөй чурттарының туристери Венгрияның тураскаалдыг черлерин дыка сонуургап турарлар. Эрткен чылын республикага 7,2 миллион кижи даштыкыдан чораан болгаш оларның 80 хуузу—акы-дүңма социалистиг чурттардан барган туристер болган.

МТИ—СЭТА-ның фотохрониказы.

АМЫДЫРАЛЧЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртуучуларының ужуражыышкыннарын делегей аажок улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Ол чугаалажыышкыннарның кайгамчык улуг ужур-дузалыын даштыкы парлалга айтып турар. Дээди деңнелде совет-америк үшкү ужуражыышкын ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалаарны калбартып хөгүдеринге чаа идигни берип, оон уламындан бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының херээнге бараан болур дээрзинге хайгаарачылар чаңгыс аай бодалдыг болуп турар.

ВАШИНГТОН. АКШ-тың парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези совет-америк чугаалажыышкыннарны бирги черге ниң ужур-дузалыг чугула болуушкун кылдыр чыдып турар. Дээди деңнелге чаа совет-америк ужуражыышкыннарның болдунуп болгу дег түңнелдеринге чигзинип турган ындыг солуннар безин чугаалажыышкыннарның эргип турар байдалын болгаш чаа дугуржулгаларга ат салганын көргеш, ам хөөнүн өскертип, чугаалажыышкыннар дугайын улуг көдүрлүүшкүннүг бижип турар апарган. 1972 чылда Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуң Москвага ужуражыышкынының үеэлиден бээр эгелээн дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынын ханыладырын амгы ужуражыышкынга чедип алырын ийи тала сеткилдиң ханыныдан күзеп турар деп бодаарының барымаазы-бар-дыр деп, «Нью-Йорк пост» солун медеглээн.

Амгы совет-америк ужуражыышкын чугаалажыышкыннарның эртин турар байдалынан хамаарыштыр улам эвилел болуп кел чыдарын ЮПИ агентилел демдеглээн.

Экономика, үлетпүр болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылгага идиг бээр дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында үр хуусаалыг дугуржулгаже солуннар онза кичээнгейни салып турар. Ол дугуржулга ийи чурттуң аразынга үр хуусаалыг кады ажылдажылганың байдалдарын экижидип, садыглажыышкынны калбартыр дугайында байдалды идегел киирип, үшкү чурттарга үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш өске-даа объектилерни тударынга күжениишкиннерни каттыштырарын көрүп турар деп, «Вашингтон пост» солунуң тускай корреспондентилери Москвадан бижээн. Ол дугуржулганы бүрүн парлавышаан, бо дээрге дээди деңнелге амгы ужуражмышкын үезинде ат салдынган дөрткү документ болуп турар деп, ПМ агентилел онзалап демдеглээн. 1972 чылдагы баштайгы ужуражыышкын үезинден бээр ийи чурттуң аразында садыглажыышкынның хемчээли ийи катап өскен деп ол агентилел чери сагындырган.

Совет-америк дугуржулгаларның херек кырында боттажыышкынын дугайты АКШ-тың парлалгазы сеткил ханыышкынын илергейлеп турар. Маңаа чижек кылдыр «Ферст нэшнл сити Бэнк» дээр америк банкының доктаамал төлөө черинин Москвада ажыттынгайын, совет даштыкы садыг организацияларының болгаш «Оксидентл петролеум корпорейшн» дээр америк фирманың аразында керээлерге ат салганын айтып турар. ЮПИ агентилелдиң айытканын ёзугаар алырга, «бо дээрге АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга кажан-бир шаңдан бээр чардынып келген садыг-экономиктиг дугуржулгаларның эң-не улуг-лары болур».

СОФИЯ. Дээди деңнелге совет-америк ужуражмышкыннарның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле миллион-миллион кижилерниң маныашкыны бадыткаттынып келди деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Чугаалажмышкынар болза, ийи чурттуң аразында харылзаа байдалдарның айтырыгларын ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының боттуг ёзу-биле көрүп турарын, оларның бүзүрежир болгаш билчир байдалын көргүзүп турар. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалар үүгле совет болгаш америк улустарының эрге-ажыктарынга таарышкан угланыышкында калбарып турар эвес, харын ол харылзаалар бүгү-ле депшилгелиг болгаш тайбыңга ынакшылыг кижи төрелгетенге улуг ужур-дузалыг деп ол солун бижээн.

ВАРШАВА. Политиканың, экономиканың болгаш культураның талаларынга АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразында харылзаалар амгы үеде ышкаш, кажан-даа мындыг идепкейлиг турбаан деп, польша профэвилеллериниң «Глос працы» солуну бижээн. Ындыг чорук ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың улустарынга-даа, бүгү делегейниң улустарынга-даа бир дөмей ачы-дузалыг. Ынчангаш ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзаалардың байдалы делегейниң бүгү байдалынга салдарлыг дээрзин кымга-даа бүзүредип турганының хереэ чок боор. Совет-америк харылзааларны экижидериң дүшкүүрлүг чорукту кошкадырыче болгаш кады ажылдажылгаже чүткүл салып турар бүгү кижилер деткин турар дээрзин демдеглээш, ол солунуң оон ыңай онзалап айытканы болза: «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннарның түңнелдери бүгү чер бөмбүрээнің улустарының аразынга кады ажылдажылганы болгаш билчишкинин калбартырынга чаа салыышкын болур».

ПРАГА. Дээди деңнелде совет-америк ужуражмышкын чедишкиниг эгелээн, бүгү делегейнин кичээнгейи олче угланган деп, «Земедельске новины» солун бижээн.

Дээди деңнелде совет-америк чугаалажыышкыннар ийи таланың дайынның болдунгу дег айыылын бичелдиринче, а оон соонда ону харын бүрүн чайладырынче угланган чүткүлү-биле, тайбыңны болгаш кады ажылдажылганы улам бижыглаарының иүүрүнде ниити билишкинин тывар деп чүткүлүбиле тодаргайлаттынып турар деп, «Млада фронта» солун демдеглээн. Тайбың кожа-хелбээ догуниаашкынының ленинчи принциптерин делегейниң эң улуг капиталистиг чуртунуң чагырыкчы белүктери база хүлээн көөр ужурга таварышкан. Ол принциптерниң амыдыралчызының моон чырыткылаачак бүзүредилгезин тывары берге деп ол солун бижээн.

БОННА. Барыын-герман солуннар ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының аразында чугаалажыышкыннарның чоруп турарының дугайын, совет-америк дугуржулгаларга ат салдынганының дугайын бирги арыннарында дыңнадып турар. Ол дугуржулгалар янзы-бүрү талаларга ийи улуг күрүнеңи аразында харылзааларны хамыладырынга, бүгү-ниити тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга таарыштыр совет-америк харылзааларны улам ыңай калбартырынга идиг бээр деп, «Унзере цайт» солун демдеглээн.

РИМ. Дүшкүүрлүг чоруктуң улам ыңай кошкаашкынынга, ийи чурттуң аразынга кады ажылдажылганы калбартырынга Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Никсонуң үшкү ужуражыышкынының аажок улуг ужур-дузалының Италияның «Унита» солуну Москвадан алган үүлүнге бижип, дүшкүүрлүг чоруктуң кошкаашкынын улам ханыладыр деп ийи чурттуң удуртукчуларының чүткүлдүүн демдеглээн.

ДЕЛИ. Дээди деңнелде үшкү совет-америк ужуражмышкынны Индияның сураглыг «Трибюн» солуну төөгүлүг ужур-дузелиг болуушкун деп адаан. Бо ужуражмышкын дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының талазынга ажыктыг кылдыр делегей байдалының өскерлип турарының эң чугула бадыткалдарының бирээзи-дир деп, «Нью-Эйдж» солун онзалап демдеглээн. Бо дээрге Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары баштаан тайбыңга ынакшылдыг күштериң делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын угаангыр ёзу-биле шиитпирлээр дээш демиселге дыка улуг чедишкинин дугайын база херечилел турар деп, ол-ла солун бижээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БЕРЛИН. (СЭТА). 25 чыл мурнунда, 1949 чылдың баштайгы апрель хүннеринде, Одерде-Франкфуртта кызыгаар станциязын дамчыштыр Совет Эвилелинден бараан сөөрткен баштайгы поездилер чеде берген, аңаа тракторлар болгаш чүк автомобильдери чедирип берген, оон бээр ГДР биле ССРЭ-ниң аразынга бараан саарылгазының хемчээли барык үзүрби катап улгаткаш, 58 миллион марка акша болурунга четкен.

Республиканың муң-муң бүдүрүлге черлери совет бүдүштүг станоктар-биле продукция бүдүрүп үндүрүп турар. Совет специалистер немец өөнүктерниң 30 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин тудуп гургузарынга дуза чедирип, үүл-бүрү дериглерни бүдүрүп, оларны эпгеп бергилээн. Ол дээрге Грефсвальд чобгунда болгаш Райсбергте атом электростанциялары, «Шведт» болгаш «Пистериц» деп химия комбинаттары ол-лар.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйында ажылдап турар тракторларның үштүң бир хире кезии «ССРЭ-ге ылган» деп маркалыг. Республиканың кан оруктарында совет тепловозтар пассажирлерни болгаш чүктерни сөөртүп чоруп турар.

Делегейниң часы Лейпциг ярмарказынга бо чылын ССРЭ биле ГДР-ниң даштыкы садыг организацияларының, аразынга хөй саныг станоктар биле дериглерни ГДР-ге бүдүрүп бээриниң керээзин чарган.

БАЙЫРЛЫГ ЁЗУЛАЛ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Крушевац хоорайның чоогунда (Сербия) Белович даггa одаглар кыва берген. Ындыг одаглар аңаа 33 чыл мурнунда база кыпкан. Ам оларны Югославияның улустарының фашизмге удур хосталга шимчээшкининиң хоочун дайынчылары кывыскан. Югославияның Компартиязының кыйгырыы ёзугаар ол черлерге 1941 чылда баштайгы партизан отрядтарының бирээзиниң тургустунганынга турасkаал болдурган байырлал ол ёзулал-биле эгелээн.

Кончуг улуг ногаан девискээрге ол черниң партизан шимчээшкининиң киржикчилери чораанар-биле ужуражмышкынар бир неделя дургузунда үргүлчүлеп келир, театрларның болгаш бот-тывынгыр коллективтерниң, чурттун бүгү республикаларының улусчу ыр, танцы ансамбльдериниң көргүзүүлери аңаа болур.

КИНОФЕСТИВАЛЬ

ПРАГА. (СЭТА). Режиссёр Л. Гайдайның «Иван Васильевич профессиялын солдур дей берген» деп совет киноау ЧССР-ге доозулган кинофестивальдың кол шаңналын алган.

Амгы фестивальда чехословак кинематографистерниң човаалдарының аразында боочевсек аңы-дүңма найыралды көргүскен, режиссёр В. Чехтиң «Ак-кок бедик таңа» деп ажылын, словак национал тура хамыжыкының 30 чыл оюнга турасkаткан В. Павлович биле В. Росинутиң «Билдиннее адыгжының олчазы» деп ажылын-чуруун демдеглээн.

ЧЕРГЕ, ДАЛАЙГА, АГААРГА

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Мешаряковтуң дамчытканы болза: Болгарияның ужудукчулары, човаачылары, демир-орукчулары болгаш далайжылары Транспорт ажылдакчыларының хүнүн байырлап эрттирген. БУР-нуң транспортчулары күш-ажылды чаа ёзу-биле организастаар байдалга баштай-ла бо чылын ажылдап турар. Чаа арга-биле ажылдаарының баштайгы түңнелдери аммыдыралга чогумчалыын көргүскен. Бо чылдың баштайгы алды айының дургузунда сөөрткен чүк эрткен чылдың ол үеэнде турганындан 16 миллион тонна, пассажирлер 58 миллион кижи ажыг болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн белиндери—партияның болгаш чазактың төлевилээн кол сорулганы база чедишкиниг шиитпирлеп турар. Транспортка оон планын 105 хуу күүсеткен.

Судно бүдүрүлгелериниң стапельдериндеп кургаг чүктер дажыглаар он-он аа судноларны, танкерлерни, пассажирлер судноларын сугже салып үндүрүп, 100 муң тонна чүк сөөртүр баштайгы болгар танкерни тудуп турар. Чуртта демир-орудтарны калбаа-биле чаартып турар. Чылдың-на 100—120 километр дурттуг демир-орудтарны чаартып, электрижидип турар.

Агаар транспортуң шапкын хөгжүдүп келген. Үүгле бо чылдың эгезинден бээр иштики болгаш делегей аргыжылгазының чаа 6 агаар шугумун ажыктан.

Болгар транспортчулар совет өөнүктери-биле сырый, найыралдыг харылзааны тудуп турар. БУР биле ССРЭ-ниң аразынга чүк саарылгазы сөөлгү он чылдың дургузунда үш катап көвүдээн болгаш ам БУР-нуң бүгү чүк саарылгазының 70 хуузу боон турар. «Чедишкиниериниң кижи үнелеп четпес совет дузаламчыныг, делегеригей совет дуржулганың ачызында чедип алган бис. Биске, ол кезээде деткимче, орук айтыр сылдыс боон келген болгаш моон соңгаар-даа ындыг болур»— деп, байырлалга таварыштыр транспорт ажылдакчыларының профвилел ТК-зының байыр чедиргеи чагаазында чугаалаан.

ЖЕНЕВА. Реакцияның дерзиилээшкининге удур Чили улустуң демисели-биле эпсеткил каттыштырарын илереткен митингиниң киржиичилери Луис Корваланны болгаш Чилиниң есие-даа политика талазы-биле хоругдаттырганнарны хостаарын көргүзүннер.

АДН — СЭТА-ның фотохрониказы.

„Архангельское“—музей-парк

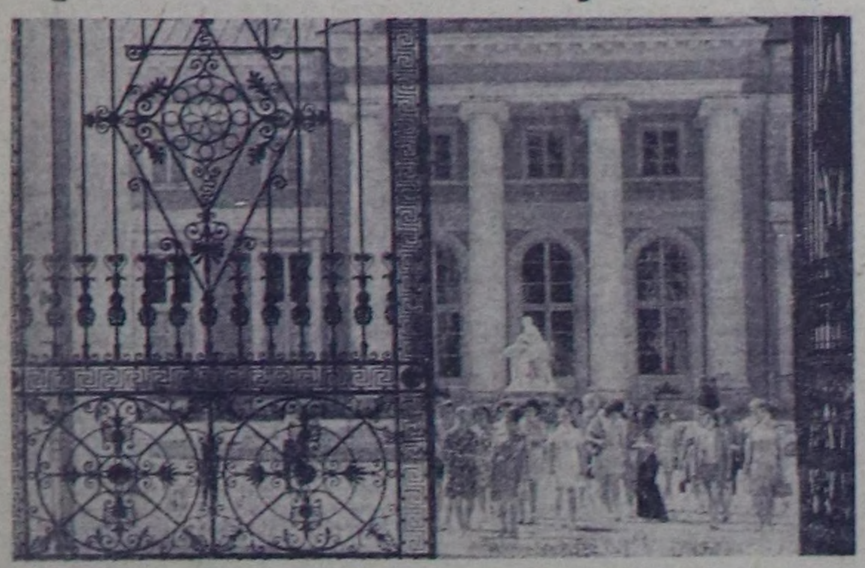

Москва чоогу шаандакының тураскаалдыг черлери-биле байлак. Совет кижилер оларны үнелеп, улустың шевер холдарының чаяаган үүлдерин камгалап турар.

XVIII чүс чылдың төнчүзүнде болгаш XIX чүс чылдың эгезинде туткан кайгамчыктыг ансамбльдерге кол черни Архангельское деп музей-парк эзлеп турар. Ол үеник орду-парк ансамблинге таарыштыр туткан ол черни тараачын архитекторлар, чурукчулар, чыштырынчылар, алдыннаалдыр будуур кижилер, кызыл ыяштан, хрустальдан чүве кылыр мастерлер он-он чылдар дургузунда кылып келген.

Тоолда дег орду, тус черге таарыштыр кылган ховар дээн парк, кайгамчыктыг П. Г. Гонзаг каастап чураан эң дээре тараачын театр—бо бүгү үүлдер бай дүжүмет Н. Б. Юсуповка хамааржып турган. Ордуну кайгамчык чараш скульптура, каас дериг-херексел, эрги шагның хевистери, фарфор, хрустал, хүлер-биле каастаан.

Үе-үеде Архангельскоеге Н. М. Карамзин, А. С. Пушкин, П. А. Вяземский олар кээп, магадап турган. 1917 чылдың октябрыга чедир ордунуң эртинезин болгаш Москва хемде кайгамчыктыг парктың санныг кижилер көргеи.

Октябрь революциязының соолунде Архангельскоени музей кылдыр организастаан. Миллион-миллион кижилер орус культураның ол эртинезин көрүп, тараачын мастерниң бедик мергежилин үнелээн.

ЧУРУКТАРДА: ордуже кирер эжик аксы.

Скульптураларны чыып кааны.

Музейниң бир залында.

В. КОШЕВОЙНУН фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШАҢНАЛДАР

Аныяк электрослесарь Николай Щербаковтуң ажылдап кылганы экономика талазы-биле 135 муң рубль ажык бөөр сайзырааңгайжыдыкчы саналарын «Карагандауголь» комбинаттың В. И. Ленин аттыг шахтазында шиңгээдип пептереткен. Ол саналдар дагжыларның күш-ажылының байдалын эксижидер, хөмүр-даш тывышкын комплексизиниң бүдүрүкчүүрүн белдер арганы берген.

Н. Щербаков 1974 чылда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның Бүгү-эвилел нитилелиниң лауреаттарының бирээзи. Чогаадыышылынар дугайында В. И. Ленин ат салган Дүрүмүн 55 чылының мурнуу чарыында ажыктыг саналдарны ажылдап кылганы база пептереткен дээш чыл бүрүде тыпсыр ол шаңналдарны чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның Бүгү-эвилел нитилелиниң Төп чөвүлели аныяк чаартыкчыларга тывыскан.

(СЭТА-ның корр.).

МОСКВА.

СОВЕТ ШЫДЫРААЧЫЛАРНЫҢ ЧАЙЫННАНЧАК ТИИЛЕЛГЕЗИ

Францияның Ницца хоорайга болуп эрткен делегейниң шыдыраа олимпиадазынга совет команда чайыннанчак тиилелгени чедип алган. Бистин командавыс баштайгы шилилге маргылдааларга-даа, түүнел оонларга-даа чаңгыс-даа салытта уттурбаан, ыдыг түүнелди өске чаңгыс-даа команда чедип ап шыдаваан. **ССРЭ-ниң шилиндек командазы 46 санны алгаш, ийги черни эзлээн Югославияның командазынан 8,5 сан мурнай берген.**

Бо дээрге бистин гроссмейстерлеривистиң олимпиадага киришкеш, ол ийи хатап ойнаан соонда, ол ийи катап чедип алган тиилелгези. Совет командага Анатолий Карпов, Виктор Корчной, Борис Спасский, Тигран Петросян, Михаил Таль болгаш Геннадий Кузьмин олар ойнаан.

Шүүлде таблицага ССРЭ-ниң болгаш Югославияның командаларының соонда черлерни дараазында командалар эзлээн: АКШ—36,5 санныг, Болгария—36,5 санныг. (Америк шыдыраачыларының уткан оонлары хой, ынчангаш оларга үшкү черни берген).

Чехословак гроссмейстер Властимил Горт мынча дээн:— Михаил Таль ышкаш коскү болгаш делгереңгей шыдыраачыны совет команда хурлавырга хиирап алганын ап көөрге, ону өске чуртүн шыдыраачылары бирги столга олуртур турган ийик, ынчалза-даа өске чурттарда ыдыг шыдыраачылар чок-тур ийин.

Делегейниң 80 чурттары шыдыраа «ог-бүлезинде» хиирап турар, оларның 73 федерациязы боттарының шыдыраачыларын олимпиадаже чорутkан. Ацаа делегейниң 47 гроссмейстери, делегейниң 60 ажыг мастерлери киришкен. Оон түүнелиниде, делегей олимпиадазынга 444 шыдыраачы киришкен—дел, делегейниң шыдыраа федерациязының президентизи М. Эйве чугаалаан.

«Чараш үүлге хандыкшыл»

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫЫР

Алдан хар оранчок ашкан кырган-биле хөөрежип орлум. Ол менээ улустуң шагдан тура сагып келген эки чаңчылдарын чугаалады.

— Бистиң тыва чон — хүндүлүг улус. Чин сарыг шайын ишчип, кожа-хелбээ алдар бооп чурттаң чораан. Мендилежирде безин эптиг, алыныг: «Амыр-менээ! Силер амыр! Думаа-ханаа тайбын, мал-маган хүр-дүр бе?» суг-сут дигилээн баар. Улуг улус чугаалажып олурда, оларның мурнуу-биле эртпес. Чугаа-домакка каржы-хажагай, хыйланыычал болбас. «Силерлер, боларлар, ха-дунма, дөргүл-төрел, авай, ачай, даай-авай, даайым, акым, чаавам, күдөөм, керним», а шала бичиилерин «дунмам, сарыым»—дигилээр. Бичии кижилерге ат тыпсырда база онзагай. Бичии ооллуң, кыстың хирнин кескен хереженгеен кижи кезээде хүндүлүг. Арага-дары ишпес, ан-менге, ыт-кушка, мал-маганга дыка ынак. Ылгы-зашка дегбес. Анаарда белин чурумнуг аңнаар. Аптараларда, үлгүүрлерде, чүгеннерде, олбуктарда, ийик-хепте янзы-бүрү тыва угулаалар дыка-ла чараш кеттүр. Хөрежири, ча адары, тевек тевери, кажык адары, шыдыраалары, ыалыылары, чадаг чаржыры, кара адары, аът чарыштырары — бо бүгү оюн-тоглаа дыка солун. Кежээлерде тоолдажыр, тывыыктажыр, дүрген чугаалажыр, ырлажыр, хөөмейлээр, каргыраалаар. Чалаган, игил, доп-мулуур, быаанчы, лимби — ынак хөгжүм херексел-дери ол — деп, кырган чугаанын доосту.

Көрүнер даан, бистиң өбелеривис кайы хире онза чараш чаңчылдарлыг, оюн-тоглаалыг чораан-дыр.

Ийе, бистиң бо үеде эртем-техника сайзыраан, амыдырал, культура бедээн. Харын-даа телефон, радио, телевизор, кино, концерт дээш, чүү чок дээр! Аныктар чараш кеттинип, эртем-сурсуулга өөренип, культурлуг амыдырал турары өөрүнчүг, магаданыг-дыр. Бисте национал кадрлаар — эмчилер, агрономнар, башкылар, инженерлер дээш, кымнарны чок дээр.

Ынчалза-даа 17—18 хар иштинде чамдык ооллар, кыстар бо-ла эпирик чөргүлаар, улуургаар, хүндүлээчел эвес болгулаар-дыр. Арага-дары ижер, таакпылаар, оон келереге, кем-херек үүлгелир чоруктар Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда ам-даа бар, ону чажыргаш канчаар. Бо бүгү кижизидилге хөрээ болбайн аан. А кижизидилге дээрге чараш үүлге хандыкшылырындан эгелээр-ле болгай.

Тыва улустуң эки чаңчылдарын кижи бүрү сагыыры, ону хүндүлээри — ол база-ла чараш үүлге хандыкшыл деп саналаар мен.

Т. НУРСАТ.

Улуг-Хем район.

СУУРУМНУҢ КИЖИЛЕРИ

«Чараш үүлге хандыкшыл» —деп айтырыгны көдүргенин сеткилдин ханызындан үүлдүгүнүп, эш-өөрүн «Шынга» үнген саналынга каттыжып, улуг күзел-биле номчуур-дур мен. Мен төрөөн суурум кижилериниң дугайында тодаргай чижектер бижикседим. Үүге дээрге чараш үүлге хандыкшыл кижилериниң ажы-чаңынга, чуртталгазынга хамаарылгалыг болгай.

Бистиң суурда чамдык кижилер кедизин болавайн, чараш, чаагай чуртталганы бүжартадып чоруурун бурууладыр мен. Шортан-оол Орус-оол дээр үжен ажыг харлыг аныяк ала аллы ажы-төлүн катташ, аллы ажы-төлдүг А-га олуруп алган. Орус-ооллуң уруглары «ачай», «ачай» дижип соонда маннажырга, ойлап дезиптердир. Доң баарлыг доңгун ада—Орус-оолду совет хоойлу көөру арткан. Ол ышкаш аныяк улустуң Галина Базаанмай биле Николай Түлүштүң чуртталгазының чуттуунга хөмүдаар мен. Кайызы-даа арагага хандыгып, кудумчуга чокшупкыржып, арат чонга чаржыпчыын көргүзүп, айда ийи-даа чарлыр, арын-баштары көк баар ышкаш чоруурлар-дыр. Бо дээрге чонун, бодун, уруг-зарын хүндүлевес, кыска бодалдыг, ымыраа-сээк дег үжүгүп чоруур кижилер-дир.

А бистиң суурда чечектелчек амыдыралдыг кижилер хөй, олар кожа-хелбээ чонунга үлегерин көргүзүп чоруур. Чижээ, Өдүрек Түлүш—64 харлыг ирей, оон чурттап, ажылдап чоруурун мактанчыг. Ол—Торгалыгла партия эге организациязының секретары, суурда эш-хуу судунуң даргалы, бажын-балгалы арбыг силиг, чараш-даа, барыксанчыг, кирисеенчиг-даа. Ол ышкаш Мижит Долума аарыг-хоочүзүнга бастырбайн, шыырак чурттап, 6 өскүс чаннерин азыраан, шуптузун эртем-биле чедиргеи. Чараш чуртталгалыг, эки кижилерни аарыг-аржык, язы-хар моондактан шылаазы ол-дур. Төрөөн суурум кижилери Өдүрек, Долума дег чурттаар болза, эн-не чараш чүве ол дээр мен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Торгалыг суур.

Улуг-Хем район.

СУРГУУЛДАР ПРАКТИКАДА

Кызылдың уран үүл училищезинин клуб салбырының 2-ги курузунуң сургуулдары 30 хонуктуг бүдүрүлге практиказын Эрзин болгаш Бии-Хем районнарында культура одагларында чедиишкиниг эртирип турарлар. Практиканың тускай планын ёзугаар келир үенин культура ажылдакчылары Эрзиннин каларчыларынга, көдээ суурларның ажыл-ишчилериниге концерттерни көргүзүп, лекция-беседа-ларны номчуп, мурнакчы кижилерге турасказткан агитхуудустарны үндүргүлээн. Культураның хоочун ажылдакчылары —автоклуб эргелекчизи Дупчур Бригад. Культура бажынының ажылдакчылары Ирина Дирчинчап, Светлана Суваноол, Рая Натсык, культура килдизинин эргелекчизи Тамара Сарыг-ооловна Сединкова олар практикантыларга улуг дузаны чедирип, доктаамал сагыш салып турарлар.

Бай-Дагның Культура бажынында Клава Даларга удуртkан бөлүк «Элээди уруглар болгаш хоойлу» деп аас журналын арттирип, фермаларга, бригаларга көскү агитацияны дерип кылганнар.

Турааның Культура бажынында «Уттундурган парталар» деп аттыг оюн кежээзин, А. С. Пушкинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 175 чыл оюнга турасказткан театржыткан кежээни Надя Карповага удуртkан практикантылар солун болгаш чогаадыкчы ёзу-биле эрттиргеннер.

Ам арткан хүннерде «фермаларга культура хүнү», шүгүмүүлелдиг хаза солуннарны, масеалыг селгүүстөөшкиннерни эрттирери планнаттынган.

С. БАИР,

уран үүл училищезинин башкысы.

ЮННАТТАРГА ШАҢНАЛ

Болунуң удуртукчузу Нина Нефедевна Тулина-биле кады бөлүк юннаттар Ленинградче экскурсиялап чорупкан. Олар бүгү чыл дургузунда эки ажылдаан. «Сонуургактар» клубунуң айтырыгларынга харылап, фенологтуг дуржулгаларны кылып, бөйдусту хайгаарап келгеннер.

Оон түүнелиниде янзы-бүрү бөлүмнериниң эң дээре тос юнады ыдыг шаңналды алган. Олар бөлүмнерге хөй чылдарда ажылдап, өөренип келген. Галя Гусева болгаш Нина Репика—ногаа өстүрүкчүлери, Вера Яковлевна Мананникованың удуртулгазы-биле кайгамчык ногаа культураларын өстүрген. Ира Герман—бора-тоолайлар өстүрген. Кыжын-даа, чайын-даа бодунуң өнүктеринче оон далажып бар чыдарын бо-ла көрүп болур, ол хүн демдеглелин доктаамал кылып келген. Зоология бөлүмүнүң эн дээре юнады Валера Есюник Ленинниң хоорайынга баар эргени база алган. Таня Лобастова, Галя Тулина, Валя Жаворонкова, Наташа Хорошавина—бойдустуң идегелдиг өнүктери.

Аныяк юннаттар Ильичиниң төөгүлүг черлеринге, Пушкин хоорайга тоолчургу Петродворецке баар. А эң кел чыда Москваның көдээ ажыл-агый талазы-биле аныяк натуралистеринин болгаш дуржулгачыларының төп станциязының аалчылары болур. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый делегелгезинге, зоология садынга, Москваның юннаттарының дуржулга участокторларынга барып, өнүктери-биле чугаалажып, дуржулга солчур.

Е. ФЕФЕЛОВА.

БУРЯТИЯНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ ЧАЛАП ТУР

Техникумга 10 класс дооскан солдар, кыстарны хүлээп алыр. Техникумга киреринин нүүзөннер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

Математика (аас-биле), орус дыл (сочинение).

Шилип алган мергежилиниң дугайында бижээн билдириишкинни техникумнуң директорунуң адынга киирер. Билдириишкинге билииниң дугайында документини, автобиографиязын, № 286 майынтыг эмчи шынзылгазын, 3х3 см. хемчээлдиг дерт фото-чуурукту кожар.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир. хүлээп алыр. Киреринин экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар.

Билдириишкинни болгаш документилерни мынды адресче чорудар: Улан-Удэ хоорай, 5. Трубачев кудумчузу, бажың № 140.

Техникумну доосканнар «Чер тургузуу» деп тускай эртемниг болур. Техникумну дооскан аныяк специалистер Красноярск болгаш Примор крайларга, Иркутск, Чита областарга, Тыва болгаш Бурят АССР-лерге ажылдап болур.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

ЭЛЕКТРОНИКА МЕТАЛЛУРГТАРГА

Новолипецкиниң металлургия заводунда электроннуг информацияның бир янзы дерилгезин амыдыдып киирген. Будурулге корпустарының нигити хевиринде зажон деңгем табленну «бижип киирген». Ында шимченгир өң-баазын үүкүктер-биле заводта чаа үүлдерни, цехтер коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың медээлерин, чуртта болгаш даштыкыда хүннүң эң чугула болуушкуннарының дугайында медээлерни бижип үндүрүп турарын номчуп ап болур.

Ук дерилге-установканы информация надагалалыкың болгаш шимчедилгезиниң блогу башкарып турар. Кожаланчак тускай лентада тодараттынган информация дамчыдыкчыны шижчиир. Үүкүктер өрүүру-биле сес муң хире санныг улуг эвес лампа-индикаторлар ажылдап турар.

Ол информасчы херексел—металлургтарның электроннуг дузалакчызы. Ында халашпас эзлчегни электри чөтизинде электроннуг «таңнылдар» эрттирип турар. Электри дамчыдар «удазын» кайда үрели берген болдур, айыылдыг участокту айтып турар медээ дежурный шидинге ол-ла дорааи каступ келгеш, чиде хона бөөр. Электроннуг саналга машинаның дузазы-биле холбаалыг конвертор болгаш каңны үзүктөп чонка хемчээп кудар установка бот-бодунга догаашкын кылдыр ажылдап турар. Улуг эвес, ынчалза-даа ховар дээн дыңнангыр эскериичел аппарат эзилдирген металлды каш-ла секунда иштинде анализтеп кааптар, прокатталып эткен металлдың кылынын дургаар ейлээшиннни база кылыптар.

М. ГОЛАЧЁВ,

(СЭТА-ның корр.).

ЛИПЕЦК.

ОЛ БАЗА ЧАРАШ

Чогаадыкчы ажыл-иштин каас-чаражын кижи бүрүзү сонуургаар.

Чон кандыг-даа байырлал, дой эрттирерде, аъш-чемнин янзы-бүрү дээжилерин столунга делгээри чаңчыл болгай. Оран-чурттун чечээ ышкаш, каастап-шимээн торгу столга садыры алы хар харлаан уруунга ийикпе өнүүнге түүсүру — кымга-даа өөрүнчүг, чоргааранчыг. Кафеге, ресторанга, столоваяга чеде бергеш, эттен, погаадан, далгандан кылган, аянныг, чараш кылдыр делгээн столга олуруптарга, сеткил сергеп, хөөн кодурлуп кээр ышкажыгай.

Ындыг аъш-чемин кылып, кижилерни өөртүп чоруур ажылдакчылар — база-да чараш үүлдүң тургузукчуларыдыр.

К. САТ.

Кызыл хоорай.

МОТОРИСТ-МОНТЁР

Ажылчы чонунуң хөрөөнге, совет кижилериниң мурнуунга баараан болуру харысалгалыг болгаш хүндүлүг үүле-херек. Донгак Шериг-оол харылзаа шугумунга 1949 чылдан бөөр үзүктел чокка ажылдап келген, ону танывас кижи Өөр районда ховар.

Хандагайтының харылзаа белдиринге чөрби чыл ашкан. Оон техникага мергежилдиин, кижилерге эвилешин, дээндыртан ажылга бот-харысалгалының коллективи үнелеп, бо аразында ону каш удаа мактал шаңналга киргеи.

Коммунист моторист-монтёр ам Саглының Кызыл-Тейде ажылаан почтаның база-ла мактаалыг ажылдакчызы. Беш уруг адазы Донгак Шериг-ооллуң хөрөөнде Күш-ажылчы шылыграл» деп медаль чайнап чоруур.

О. ДАЛБЫЙ.

Телевидение

ИЮЛЬ 3-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30 — Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өөнүг телекөргүзүг. Уруглар ларга фильм. **«Хөглүг төөгүлер»** деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.50—Медээлер. 15.00 —**«Уткуштур планнар боттанылышкыда».** Бүгү-эвилелдеп репортаж. 15.45—Өөнүг телекөргүзүг. Концерт. 16.20—Өөнүг телекөргүзүг. А. С. Пушкин. **«Анджело».** Телешки. 17.10—Өөнүг телекөргүзүг. Оренбургта күрүпеник орус улустуң хорунуң концерти. 17.50—18.00—Чапсар. 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30—Эфирде—**«Аныяк назын». «Кана барып өөренирил?».**

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телемедээлер. 19.30—Уруглар ларга. Мультфильмнер. 20.05—Телемедээлер. 20.15—**«Кино аян-чоруктарыныц чыындызы».** 20.35—Таңды районнуң бот-тывынгыр артистериниң концерти. 21.05—Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

21.10 — **«Эртем—бүгүн».** 21.40— Өөнүг телекөргүзүг. Концерт. 22.00—Өөнүг телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионалы. **Польша биле ГФР-ниң** шилиндек командалары. ГФР-ден дамчыдылга. 23.45—**«Ye».** Информастыг программа. 00.15—00.30—Чапсар. 01.30—03.15—Өөнүг телекөргүзүг. Футболга делегей чемпионады. **Бразилия биле Голландияның** шилиндек командалары. ГФР-ден дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Эттинмес мегечи»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Хлеб дарызыг-дыр»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Бөмбүрүк кырында уруг»** 9.05, 10.35, **«Оцеола»** 12.05, 13.55, 15.45, **«Декамерон—40»** 17.35, 19.25, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Чараш-кара»** 12.00, **«Кижи—оркестр»** 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Дүвүрээзиниң ийи хүнү» 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, карысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдыраа килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, өлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056 ЧАГЫГ № 704.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садынын талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00642